

Борис Беговић*

Diego Gambetta, *Codes of the Underworld: How Criminals Communicate*,
Princeton University Press, Princeton – Oxford 2009, стр. 336.

Јунаци подземља се разликују од осталих, оних који поштују закон, по много чему. Између осталог и по томе што за криминалце важе специфична правила међусобне комуникације. То је последица чињенице да грешке у комуникацији за њих имају далеко озбиљније последице него за остале. Прво, од кључне је важности да сигнале које криминалци емитују у међусобној комуникацији не приме они којима ти сигнали нису намењени: на пример, полиција која може да их искористи да, заједно са правосуђем, криминалце смести тамо где им је и место. Грешке у овом погледу значе „престанак обављања делатности“. Друго, криминалци не располажу веродостојном и непристрасном трећом страном у међусобној комуникацији. Док је за оне који поштују закон та страна обично правосуђе, које ће натерати уговорну страну да испуни своје обавезе, криминалци из разумљивих разлога не могу, односно не желе да користе његове услуге. Грешке на овом плану значе „лоше резултате у обављању делатности“. Треће, имајући у виду прве две ствари, за криминалце је од кључне важности да у комуникацији пронађу другу (криминалну) страну која је вољна и способна да се укључи у криминалну размену, односно у заједнички криминални подухват. Грешке на овом плану доводе до „умањења обима производње у делатности“. Разумевањем проблема који у међусобној комуникацији има подземље, грађани који поштују закон лакше схватају какве им погодности нуди владавина права (уколико постоји).

Дијево Гамбета се прихватио задатка да анализира начине на који криминалци међусобно комуницирају, односно механизме које користе како би превазишли три поменута комуникациона проблема. Његова анализа је подељена у два дела: први сачињавају тзв. сигнала-

---

* Аутор је редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду и председник Центра за либерално-демократске студије.

ли са трошковима (сигнали специфични за подземље и сличне делатности), док су други уобичајени сигнали, они који не генеришу високе трошкове. Основна одлика сигнала са трошковима јесте да је тај сигнал веродостојан, будући да постоје високи трошкови које сноси онај који сигнал шаље, па је стога веома тешко тај сигнал кривотворити. Веома важна карактеристика, будући да се њоме врши селекција између стварних криминалаца и оних (попут полицијских агената) који желе да стекну њихово поверење ради спровођења закона. Први део књиге посвећен је управо овој врсти сигнала, оних који се заснивају на делима, нарочито неделима у свету криминала, а не на речима.

Прво поглавље књиге посвећено је верификацији нечијег статуса као криминалца. Да ли је неко заиста криминалац, а није убачени полицијски агент? Да ли је неко заиста „частан човек“? Да ли му се може веровати? Ова питања се свode на проблем селекције између потенцијалних партнера у криминалу. Сви поуздани одговори на ова питања везани су за трошкове којима се појединац излаже при слању сигнала. Уколико је неко „одлежао“ у затвору десет година, показао је да је криминалац, будући да су трошкови десетогодишње казне такви да је нико ко није криминалац такву казну не би прихватио само зато да би створио лажни утисак да то јесте. Најделотворнији селекциони сигнал је почињено кривично дело (затвор посредно сведочи о томе). Због тога се често при пријему у неке криминалне организације, попут Мафије, од кандидата очекује да се „легитимише“ убиством – нити један полицијски агент не би отишао тако далеко.

Друго поглавље представља својеврстан наставак првог, будући да се бави проблемом поверења између криминалаца – да ли ће га друга страна изиграти? Један од механизма за решавање овог проблема јесте насиље – онај ко је преварио криминалца који држи до себе и који се није држао договора, завршио је у јарку поред пута. То је порука свима онима са којима се праве или ће тек да се праве споразуми различите врсте. Међутим, репутација коју неко гради на насиљу може за њега да има и лоше ефекте. Друга страна узима у обзир да такав партнер може да прибегне насиљу и уколико он сам прекрши споразум, па га стога треба избегавати као партнера. Други механизам је онај који се заснива на „спаљеним мостовима“ – будући да појединац нема алтернативну стратегију, на пример, ангажовање у делатностима које су у складу са законом, то ће обзнанити на сва звона, а онда ће му остали криминалци веровати. Варијанта тог механизма је демонстрирање стварне или (ређе) фингиране некомпетентности. Порука је јасна: једино што преостаје таквом појединцу јесте да се бави криминалом, па је у његовом најбољем интересу да не изиграва криминалне пословне partnере.

Механизму уцене који се користи у подземљу посвећено је треће поглавље књиге. Додуше, не само у подземљу, будући да су изнети бројни примери из политичког живота и деловања тајних служби. Механизам је веома једноставан, криминалци располажу многим компромитујућим информацијама једини о другима. Страх од тога да један од њих те информације употреби на начин да другима нанесе штету доводи до „дисциплиновања“ осталих, односно сви се труде да буду једна срећна криминална породица. Штавише, уколико један криминалац повери другом неке компромитујуће информације о себи, то је веродостојни сигнал да му се може веровати – корак напред у успостављању криминалног поверења, попут резона типа „Веруј ономе ко ти верује!“

Зашто се затвореници (жестоко) туку између себе, питање је на које одговор нуди четврто поглавље – зато што тиме шаљу веродостојни сигнал да су управо они ти са којима се не треба каци-ти. А уколико не успеју да пошаљу тај сигнал, онда су принуђени да у тучи заштите себе и своју затворску имовину. Показује се да се не туку они који имају већ створену репутацију у погледу капацитета за насиље, будући да су они том репутацијом већ послали одговарајући сигнал. Они који не могу да се (делотворно) туку, односно немају наведени капацитет, морају да примене алтернативну стратегију: слање сигнала путем намерног самоповређивања (пето поглавље). На први поглед, такво понашање је потпуно ирационално, али брижљива анализа изнета у књизи показује да се у великој већини случајева ради о рационалном понашању. Тиме што неко сам себи наноси зло шаље јасну и веродостојну поруку – ако ја сам ово могу да истрпим, без проблема ћу истрпети зло које друга страна мисли да ми нанесе. Не ради се о застрашивању других, али се ради о њиховом одвраћању. Можда и најзначајнији налаз књиге који свакако завређује даље истраживање.

Шестом главом (којим започиње други део књиге) прелази се на терен уобичајених сигнала, углавном сигнала заснованих на конвенцији. Конвенција ове врсте подразумева да обе стране, како онај који шаље поруку, тако и онај који је прима, знају шта је садржај поруке. Седмо поглавље посвећено је оним сигнаlima криминалаца које је релативно лако кривотворити и начинима да који аутентични криминалци штите те сигнале, нарочито механизмима који увећавају трошкове кривотворења.

Осмо поглавље је посвећено занимљивом питању криминалних робних марки (брендова) и њиховом успостављању у специфичним условима у којима те робне марке не могу да се правно заштите. Показало се да успешне робне марке, на тржишту хероина у Њујорку, на пример, могу да се заштите драстичним насиљем, омиљеним сред-

ством комуницирања између криминалаца. Највише пажње ипак је посвећено најуспешнијој робној марки криминалног света – Мафији. Девето поглавље је сликовита прича о комуникационим потенцијалом надимцима криминалаца, па се у њему може сазнати зашто се неко поноси надимком попут „Ђура Мутава“. Коначно, десето поглавље разматра како живот (на дну) имитира уметност, тако да уметничка дела (*The Godfather* је, наравно, незаобилазан на том подручју) која криминалци конзумирају представљају извор нових конвенција које стоје иза одређених сигнала.

Књига обилује примерима из криминалног живота којима се поткрепљују изнете тезе. У првом делу књиге (закључно са шестим поглављем) теоријске хипотезе, односно модели понашања криминалаца, веома су добро поткрепљени примерима из живота, тако да су та поглавља изузетно уравнотежена. У другом делу књиге, међутим, теорија је нешто тања, што се, у квантитативном смислу, надокнађује бројим примерима. Нажалост, примери се понављају, што умањује читалачки ужитак. Што је више примера из стварног живота криминалаца, то књига постаје све мање занимљива – као што и животи криминалаца, у основи, нису занимљиви. И онда читаоцу постане јасно, независно од тога да ли је то била намера аутора, да се криминалом баве не баш превише способни људи. Нису они само дно друштва у моралном погледу – они су дно и у интелектуалном и у креативном погледу. И због тога криминал, ипак, није завладао светом.